

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-33>

УДК 658.15:005.915:338.48

Роль оцінки фінансової стійкості у менеджменті туристичного підприємства

Дем'ян Я.Ю.

кандидат економічних наук, старший викладач
Мукачівського державного університету

Токар Я.І.

кандидат економічних наук, старший викладач
Мукачівського державного університету

У межах дослідження звернено увагу на нездатність наявних методів аналізу до комплексної оцінки фінансової стійкості туристичного підприємства. Це створює необхідність розроблення їх альтернативи. Виходячи з особливостей сутнісного наповнення категорії фінансової стійкості туристичного підприємства, альтернативний напрям в оцінці має будуватися на ідентифікації тих атрибутів, що відображають її внутрішній стан.

Ключові слова: фінансова стійкість, туристичне підприємство, платоспроможність, кредитоспроможність, забезпеченість фінансовими ресурсами.

Дем'ян Я.Ю., Токар Я.І. РОЛЬ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ В МЕНЕДЖМЕНТЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В рамках исследования обращено внимание на неспособность существующих методов анализа к комплексной оценке финансовой устойчивости туристического предприятия. Это создает необходимость разработки их альтернативы. Исходя из особенностей сущностного наполнения категории финансовой устойчивости туристического предприятия, альтернативное направление в оценке должно строиться на идентификации тех атрибутов, которые отражают ее внутреннее состояние.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, туристическое предприятие, платежеспособность, кредитоспособность, обеспеченность финансовыми ресурсами.

Demyan Ya.Yu., Tokar Ya.I. THE ROLE OF FISCAL SUSTAINABILITY IN MANAGEMENT OF TOURIST ENTERPRISES

This study is focusing on challenges for the implementation of failure of existing practices to realize the integrated assessing of fiscal sustainability of tourist enterprises. This creates a need to develop alternatives. Because of the essence nature of fiscal sustainability category of tourist enterprises, an alternative course to assess should be form on identifying the attributes that reflect its internal state.

Keywords: financial stability, tourist enterprise, solvency, solvency, provision of financial resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для ефективного менеджменту туристичного підприємства важливо визначити рівень фінансової стійкості, за якого забезпечується безперервний процес виробництва і реалізації туристичного продукту.

Це пояснюється тим, що розвиток суб'єктів бізнесу пов'язаний із невиробничою сферою, а це нематеріальне виробництво і, відповідно, залежить від можливостей щодо:

- своєчасного погашення боргових зобов'язань;
- повернення витрат, вкладених в обігові кошти;
- розвитку в межах переходу з одного стану в інший (за якістю, на основі вдосконалення техніки та технології виробництва

туристичного продукту та впровадження інновацій в управлінні).

Базову основу окреслених явищ становить оптимізація (або якісне поліпшення) процесів утворення, руху і використання фінансових ресурсів та джерел їх формування. Це досягається через оптимальні значення змінних параметрів фінансової стійкості. При цьому вирішальне значення у менеджменті має оцінка, що інтерпретується як засіб та результат співвіднесення наявного (фактичного) та необхідного рівня стійкості фінансового стану для діючого суб'єкту бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо опису органічної множини дій менеджменту, що виконуються у межах оцінки фінансової стійкості підпри-

ємства, присвячено зарубіжні та вітчизняні праці значної кількості науковців. Серед них варто назвати Н.Г. Слободян, М.Г. Чумаченко, А.Д. Шеремета та ін. Ці науковці вказують, що класична оцінка фінансової стійкості, яка заснована на коефіцієнтній методиці, недосконала (у зв'язку з орієнтацією розрахунку основних фінансових показників на потреби у запасах, власні оборотні та позикові кошти).

У працях Є.Є. Іоніна, М.Д. Білик, І.О. Бланка вказується на невисоку ефективність комплексних методик оцінки фінансової стійкості (зокрема, Д. Ендовицького, С.М. Бухонові, Ю.А. Дорошенко, О.Б. Бендерської, Г. Счінаса). Це зумовлено низкою властивих їм недоліків, таких як: відсутність конкретних рекомендацій із внутрішнього наповнення оціночних блоків; залежність якості результатів від кваліфікації експертів; значне варіювання інтегрального показника (яке призводить до неоднозначного тлумачення результатів).

Нездатність наявних методик аналізу фінансової стійкості туристичного підприємства до комплексної оцінки створює необхідність розроблення альтернативи та вказує на потребу подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є окреслення питань щодо ролі оцінки в менеджменті фінансової стійкості туристичного підприємства.

Мета реалізована через такі дослідницькі завдання, як:

- опис органічної множини оціночних дій, що мають певний зміст;
- окреслення особливостей сутнісного наповнення категорії фінансової стійкості туристичного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з особливостей сутнісного наповнення категорії фінансової стійкості туристичного підприємства (що розглядається як параметрична єдність компонентів платоспроможності, кредитоспроможності й забезпеченості фінансовими ресурсами), вважаємо, що альтернативний напрям в оцінці має будуватися на ідентифікації тих атрибутів, які відображають її внутрішній стан.

Так, за основу альтернативності прийнято орієнтацію на внутрішні компоненти фінансової стійкості, що за істотними невід'ємними ознаками становлять сутність та фундаментальні властивості субстанції, яка визначає рівень сталості туристичного підприємства.

Властивості платоспроможності не синонімічні ліквідності [3; 7]. Оцінка у цій площині не може спиратися на відносне зіставлення

активів із вимогами щодо погашення найбільш термінових зобов'язань.

Платоспроможність передбачає наявність такого атрибуту, як відсутність платіжної нестачі (тобто дефіциту грошового капіталу), але вже після погашення всіх зобов'язань, тому доцільною є оцінка цієї якості в межах угруповання активів і пасивів та їх співвідношень (на початок та кінець періоду або за кілька періодів). Це можливо виходячи з технології угруповання, запропонованої Ю.А. Грасс [3] (табл. 1).

Практичне застосування технології угруповання активів і пасивів (на прикладі ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс») дає змогу легко отримати співвідношення, які визначають не синонімічні до ліквідності риси платоспроможності (табл. 2).

Кредитоспроможність розглядається як стійка множина значень змінних щодо розміщення та використання коштів. Елементи цієї множини визначають такі атрибути, як здатність туристичного підприємства своєчасно погашати кредити і зобов'язання [7; 2]. Атрибути, властиві кредитоспроможності, змушують переглянути наявну методику її оцінювання. Сьогодні пропонується значна кількість таких методик (зокрема, PARSER, CAMPARI, методика Е.В. Неволиної). Разом із тим наявні сукупності методів та прийомів:

- претендують на комплексну оцінку всієї виробничо-фінансової діяльності суб'єкта туристичного бізнесу (для страхування ризику банку від непогашення кредиту);
- являють собою узагальнену систему показників, що не дає змоги ідентифікувати ефективність розміщення і використання коштів суб'єкта туристичного бізнесу.

Нами виділено необхідність орієнтації такої оцінки на параметри прибутковості (ймовірності банкрутства) та ліквідності. Це можливе в межах методики loan is paid back (lрb, або «кредит виплачується повністю»), британської аудиторсько-консалтингової компанії Ernst & Young.

Відмітними рисами lрb є наявність диференційованого ряду співвідношень, який використовується для [8]:

1) групування підприємств за категоріями значень (на основі зіставлення з галузевими нормативами);

2) трансформації результатів групування (відповідно до присвоєних ваг) у бальну оцінку кредитоспроможності (S).

Так, базові елементи lрb виділено в табл. 3. Ілюстрація практичного застосування lрb

Таблиця 1

**Технологія угруповання активів і пасивів туристичного підприємства
для оцінки платоспроможності [3; 7]**

Активи (А). Угруповання від найбільш ліквідних до найменш ліквідних		Пасиви (П). Угруповання від найбільш термінових до найменш термінових		Типи платоспроможності, виходячи зі співвідношень А / П		
група	найменування	група	найменування	висока*	недостатня	відсутня
A1	Найбільш ліквідні активи представлені грошовими коштами та короткостроковими фінансовими вкладеннями	П1	Найбільш термінові пасиви представлені поточною кредиторською заборгованістю, іншими короткостроковими зобов'язаннями, простроченими позиками	A1 ≥ П1; A2 ≥ П2; A3 ≥ П3; A4 ≤ П4	ряд рівностей не відповідають ідеальному	A1 ≤ П1; A2 ≤ П2; A3 ≤ П3; A4 ≥ П4.
A2	Швидко реалізовані активи представлені поточною дебіторською заборгованістю	П2	Короткострокові пасиви представлені короткостроковими кредитами і позиками			
A3	Повільно реалізовані активи представлені запасами і дебіторською заборгованістю, платежі за якою заплановано на наступний звітний період	П3	Довгострокові пасиви представлені довгостроковими кредитами та іншими довгостроковими зобов'язаннями			
A4	Важко реалізовані активи представлені активами, які використовуються у процесі господарської діяльності (протягом тривалого періоду)	П4	Постійні пасиви або капітал і резерви, заборгованість учасникам із виплати доходів, доходи майбутніх періодів			

* Ідеальний стан рівностей

Таблиця 2

**Ілюстрація практичного застосування технології угруповання активів і пасивів
на прикладі ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс», 2016–2017 рр.**

типи співвідношень А/П		Ідентифікація стану платіжного балансу (+;-), грн.				платоспроможність виходячи зі співвідношень А/П
2017 р.	2016 р.	2017 р.		2016 р.		
		надлишок	нестача	надлишок	нестача	
A1 < П1	A1 > П1	-	-48000	80950	-	Недостатня (існує ризик дострокового припинення діяльності в результаті банкрутства)
A2 > П2	A2 < П2	187701	-	-	-61380	
A3 < П3	A3 < П3	-	-766300	-	-758340	
A4 > П4	A4 > П4	1213500	-	1222300	-	

(на прикладі ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс») дає змогу констатувати, що методика не просто виявляє недостатню кредитоспроможність об'єкта оцінювання. Вона демонструє високу інформативність щодо чинників зниження базових атрибутів цієї характеристики (табл. 4). Наприклад, результати визначають як базовий чинник зниження бальної оцінки

кредитоспроможності за 2016–2017 рр., зростання частки туристичного продукту, реалізованого з відстроченням платежу. Ситуація акумулює наростання «дефіцитозмістовного» розриву між дебіторською та кредиторською заборгованостями (для покриття якого менеджмент підприємства змушений залучати додаткове кредитне забезпечення).

Таблиця 3

Базові елементи Іrb британської аудиторсько-консалтингової компанії Ernst & Young [8]

Елементи диференційованого ряду співвідношень (С)	Елементи (нормативи) для групування значень					Елементи для розрахунку S		
	1 У	2 У	3 У	Ваги (в)	Алгоритм	інтервали значень для інтерпретації результату		
						висока	недостатня	відсутня
здатність до моментального погашення боргових зобов'язань (С ₁)	0,2 та ↑	0,16-0,2	0,15 та ↓	0,11	$S = B \times UC1 + B \times UC2 + B \times UC3 + B \times UC4 + B \times UC5$	1 -1,05	1-2,42	2,42 та ↑
здатність до оперативного вивільнення з господарського обігу грошових коштів (С ₂)	0,8 та ↑	0,51-0,8	0,5 та ↓	0,05				
перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями (С ₃)	2 та ↑	1,01-2	1 та ↓	0,42				
співвідношення власних і позикових коштів (С ₄)	1 та ↑	0,71-1	0,7 та ↓	0,21				
прибутковість туристичного продукту або рентабельність продажів (С ₅)	0,16 та ↑	0,15-0,1	0 та ↓	0,21				

Таблиця 4

Оцінка кредитоспроможності ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс» за 2016–2017 рр.

співвідношення (С)	2017		2016			Ваги	Кредитоспроможність, виходячи із значення S				
	факт	норматив	поділ на категорії	факт	норматив		поділ на категорії	2017		2016	
								значення	інтерпретація		значення
1	1,4	0,2 и ↑	1	0,04	0,15 и ↓	3	0,11	1,84	Не достатня	2,27	Не достатня
2	1,96	0,8 и ↑	1	1,3	0,8 и ↑	1	0,05				
3	2,3	2 и ↑	1	1,76	1-2	2	0,42				
4	0,48	0,7 и ↓	3	0,7	0,7-1	2	0,21				
5	-0,11	0 и ↓	3	0,01	0,15-0,1	3	0,21				

Забезпеченість фінансовими ресурсами розглядається як обсяг активів (у т. ч. коштів), що забезпечує потреби безперервного виробництва і реалізації туристичного продукту [1]. Атрибутами такої забезпеченості для туристичного підприємства слід уважати стан врівноваженості активів і пасивів, а також грошових потоків.

Для ідентифікації врівноваженості грошових потоків існує стандартна методика, зорієнтована на [1]:

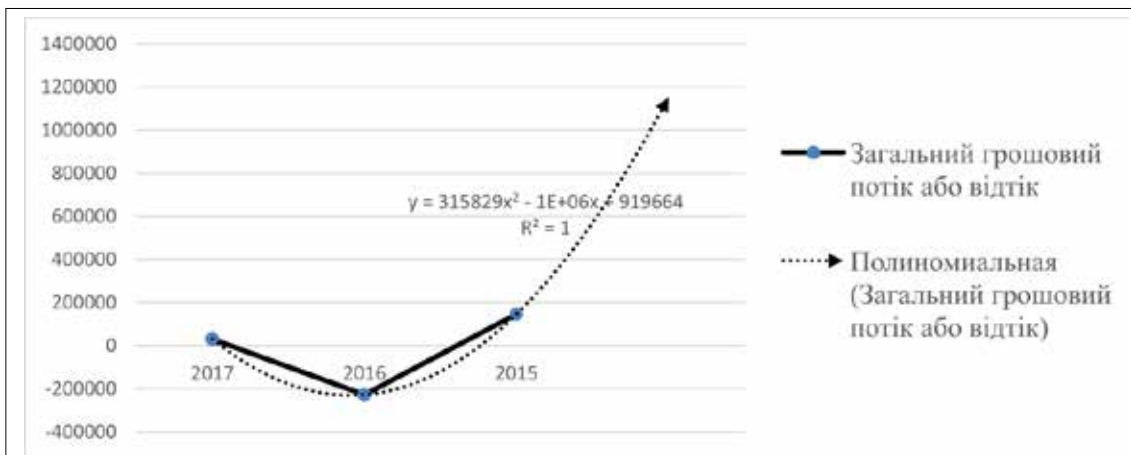
- зіставлення властивих грошовому потоку елементів відтоку і притоку, різниця між якими визначає величину загального грошового потоку;
- ідентифікацію якості управління елементами відтоку і притоку.

Зіставлення властивих грошовому потоку динамічних елементів повинно бути зорієнтоване на підтвердження або спростування факту наявності головного атрибуту їх урівноваженості, а саме стійкості перевищення притоку над відтоком. Наприклад, ілюстрація результатів зіставлення відтоку і притоку коштів, за даними ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс» (рис. 1), у 2017 р. та 2015 р. виявляє загальний грошовий потік +30 342 тис. грн.

Однак для 2016 р. характерна його волатильність, пов'язана із загальним перевищенням значень відтоку на -227 322 тис. грн. Тенденція мінливості відповідних значень (коли її головна вісь проходить через значення загального відтоку) є ознакою неврівноваженості грошових потоків.

Згідно з властивими грошовому потоку рисами розмежування у часі, якість управління повинна бути орієнтована на встановлення ймовірної наявності надлишку чи нестачі грошової маси в найближчій перспективі. Таким чином, процес ідентифікації якості управління реалізується у межах аналізу динаміки таких коефіцієнтів, як [1; 7]: достатність створюваного суб'єктом туристичного бізнесу чистого грошового потоку ($K_{ддп}$); ефективність грошових потоків організації (Креінв); ліквідність грошового потоку ($K_{ддл}$).

Практичні сторони аналізу якості управління грошовими потоками (за даними ТОВ «ТК Амботіс Турс Сервіс») розглянуто за даними рис. 2. Об'єкт оцінки характеризується надлишком грошової маси, що забезпечує зростання ліквідності грошового потоку. Разом із тим це не визначає якість управління грошовими потоками, оскільки в низці періо-

Алгоритм ідентифікації стійкості перевищення притоку над відтоком	Звітний період 2017 г.	Попередні періоди		Інтерпретація результату
		2016	2015	
I. Засоби, отримані від прибуткових операцій	64190	72081	159875	Зростання активів як відтік коштів «-». Зменшення активів, як притік коштів «+»
II. Надходження і витрати по поточних операціях	19210	53930	92130	
III. Фінансові зобов'язання	-68704	-64006	20391	
IV. Інше вкладення коштів	-120849	-100770	70770	
V. Вимоги щодо фінансування (зменшення або приріст)				
- кредити	102880	-127380	759029	
- власний грошовий капітал	48300	844	-	
- статутний капітал	-	-	-	

Рис. 1. Зіставлення властивих грошовому потоку ТОВ «ТК «Амботіс Турс», сервіс динамічних елементів, 2015–2017 рр.

Джерело: складено автором

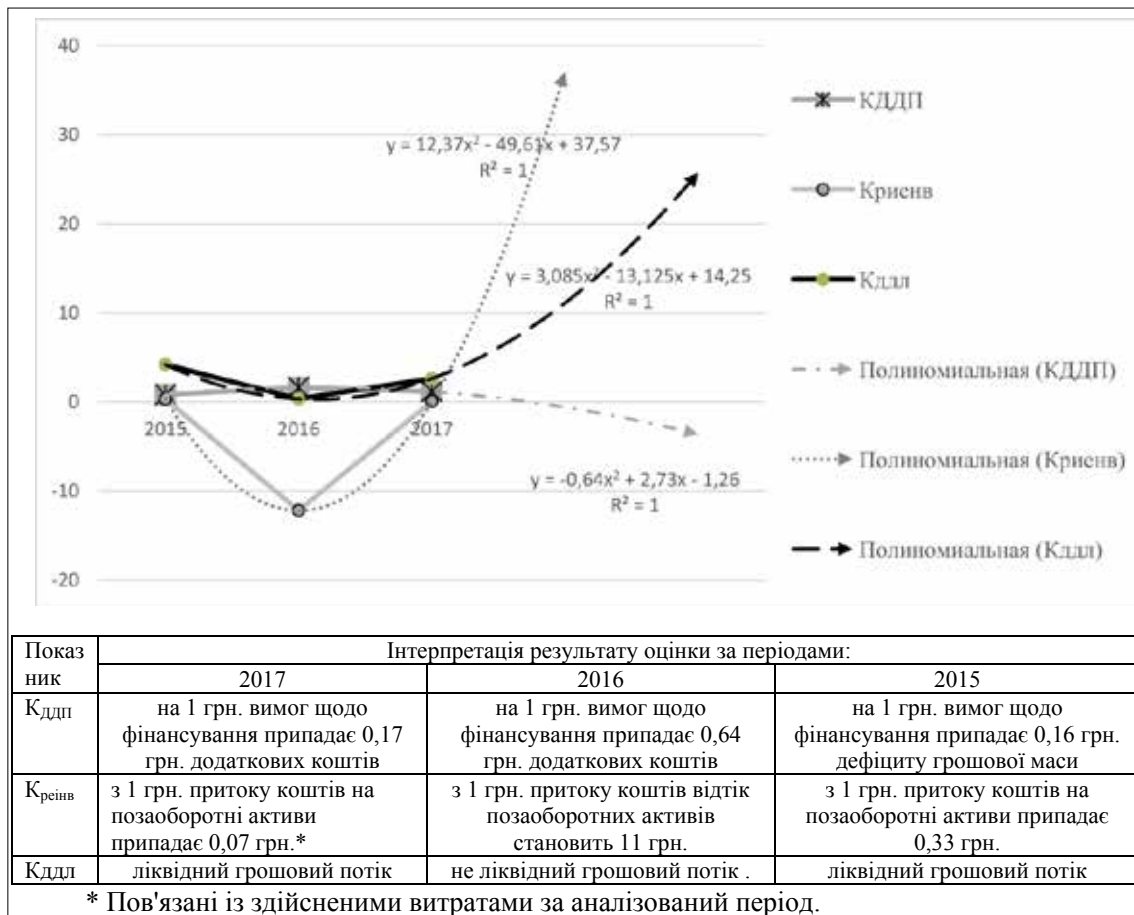

Рис. 2. Оцінка якості управління грошовими потоками ТОВ «ТК Амботіс Турс Сервіс», 2015–2017 рр.

Джерело: складено автором

дів значна частина грошової маси не використовується.

Врівноваженість структури активів і пасивів передбачає не тільки маневреність капіталу, а й розвиток суб'єкту туристичного бізнесу за мінімальної залежності від кредитних ресурсів. Закономірно, що доцільною є орієнтація на коефіцієнти [6; 1; 7]: автономії (Ка); фінансового ризику (Кф); маневреності власного капіталу (Км вк); довгострокової фінансової незалежності (Кдфн).

За даними ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс» окреслені показники ідентифікують стан неврівноваженості активів і пасивів й окреслюють тенденцію до збільшення залежності від кредиторів (рис. 3).

Виділені елементи системи показників – це лише змінні, які відображають внутрішній стан окремих характеристик фінансової стійкості туристичного підприємства, тому такі дані необхідно звести в інтегральному контексті. Наприклад, це можна забезпечити на основі синтезу оцінок характеристик, які довели

свою коректність як базові змінні параметри фінансової стійкості.

Процедуру відповідного синтезу, зорієнтована на розрахунок середнього бального значення визначальних змінних фінансової стійкості суб'єкта, проілюстровано на прикладі ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс» (табл. 5).

Єдину бальну оцінку фінансової стійкості ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс» інтерпретовано як низьку (у зв'язку з порушенням одного зі змінних параметрів), але за збереження можливості відновлення фінансової рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів і нарощування ліквідного грошового потоку.

Висновки з цього дослідження. На основі проведеного дослідження виділено нездатність наявних методів до комплексності оцінки фінансової стійкості туристичного підприємства та необхідність розроблення їх альтернативи.

Виходячи з особливостей сутнісного наповнення категорії фінансової стійкості

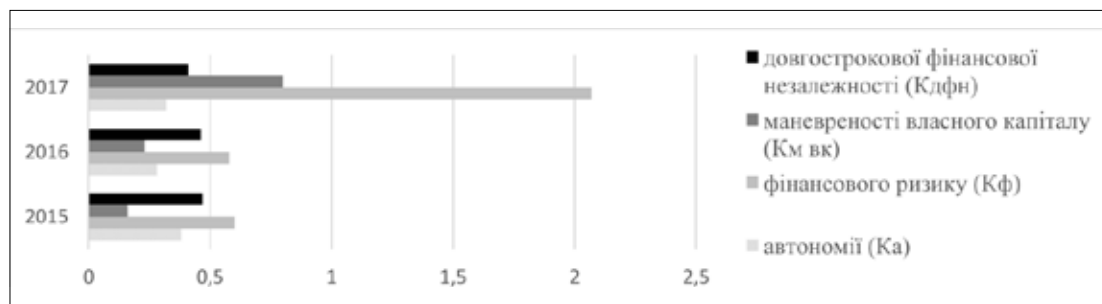

Рис. 3. Оцінка врівноваженості структури активів і пасивів ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс», 2015–2017 рр.

Джерело: складено автором

Таблиця 5

Синтез оцінок базових змінних параметрів фінансової стійкості ТОВ «ТК «Амботіс Турс Сервіс»

Характеристика змінних параметрів	Бальна оцінка	Інтерпретація результату за базовими змінними параметрами	Середній бальний індикатор (I)
∂1 Платоспроможність	2	Недостатня	2,1
∂2 Кредитоспроможність	2	S становить більше за 1, однак менше за 2,42	
∂3–∂7 Фінансова забезпеченість	2	Загальний грошовий потік із властивими йому коливаннями	
	3, 3, 1, 3	∂5 - ∂8 Ka < 0,6; Кф > 1; Км = 0,5 – 0,6; Кдфн < 0,6	
	1, 1, 3	∂9 – ∂11 КДДП > 1; Кддл > 1; Креінв до 0,25	

* I визначається за оціночною шкалою (від 1 до 3 балів): 1 бал – абсолютний тип стійкості; {1,1 – 2 бала} – середній тип стійкості; {2,1 – 2,5 бала} – низький тип стійкості з можливістю відновлення фінансової рівноваги; 2,6 і ↑ – низький (кризовий) тип стійкості, без можливості відновлення фінансової рівноваги та збереження права володіння організацією в довгостроковій перспективі.

Джерело: складено автором

туристичного підприємства, альтернативний напрям в оцінці має будуватися на ідентифікації атрибутів, що відображають її внутрішній стан.

За основу альтернативності прийнято орієнтацію на компоненти, що за істотними невід'ємними ознаками становлять сутність та фундаментальні властивості субстанції, яка визначає рівень сталості туристичного підприємства.

Дані середнього бального індикатору та змінних параметрів можуть бути використані

для абстрактного опису основних властивостей фінансової стійкості. Це пов'язано з необхідністю:

– утворення абстрактних понять, таких як «система координат» дій із зміцнення фінансової стійкості. При цьому дії повинні бути спрямовані на збалансованість характеристик за основними структурними групами: «платоспроможність», «кредитоспроможність», «фінансова забезпеченість»;

– оперування «системою координат» дій для регулювання рівня фінансової стійкості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біла О.Г. Фінансові ресурси і фінансові можливості інвестиційно-інноваційного розвитку споживчої кооперації України. Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (28 лютого 2014 р.). Львів: ЛКА, 2014. С. 198–201.

2. Вовчак О., Медія Н. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків. Вісник Національного банку України. 2013. № 12. С. 11–15.
3. Грасс Е.Ю. Анализ ликвидности баланса по новым формам бухгалтерской отчетности 2011 года. Экономический анализ: теория и практика. 2012. № 27. С. 54–60. URL: <http://elibrary.ru>.
4. Іонін Є.Є. Індикатори фінансової стійкості підприємства як інструмент ранньої діагностики банкрутства. Финансы, учет, банки. 2016. № 1(21). С. 11–20.
5. Слободян Н.Г. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах: методологія і практика. Економічний аналіз. 2014. Т. 18. № 2. С. 239–245.
6. Управління фінансовими ресурсами підприємств: аналіз джерел їх формування та підвищення ефективності використання / І.П. Ткаченко, Ю.С. Вернигора, І.Л. Чайка. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 7. С. 55–59.
7. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К.: Знання, 2012. 816 с.
8. The assessment methodology “loan is paid back”. Material of Ernst& Young Global Limited. URL: <https://www.ey.com/ua/uk/home>.

REFERENCES:

1. Bila O.G. Finansovi resursy i finansovi mozhyvosti investyциjno-innovacijного rozvytku spozhyvchoyi kooperaciyi Ukrayiny / O.G. Bila // Finansovo-ekonomichnyj rozvytok Ukrayiny v umovax globalizacijno-integracijnyx procesiv: zbirnyk materialiv III vseukrayinskoj nauko-vo-praktychnoj Internet-konferenciyi, 28 lyutogo 2014r. – Lviv: LKA. – s. 198-201.
2. Vovchak O. Modernizaciya pidxodiv do ocinky kredytopromozhnosti pozychalnykiv bankiv / O. Vovchak, N. Media // Visnyk Nacionalnogo banku Ukrayiny. – 2013. – # 12. – S. 11-15.
3. Grass, E.Yu. Analiz lykvydnosti balansu po novym formam buxgalterskoj otchetnosti 2011 goda [Elektronnij resurs] / Grass E. Yu. // Ekonomycheskij analiz: teoryya y praktyka. – Elektron. dan. – 2012. – N 27. – S. 54-60. – Rezhym dostupa: <http://elibrary.ru>.
4. Ionin Ye.Ye. Indykatory finansovoyi stijkosti pidpryyemstva yak instrument rannoyi diagnostyky bankrutstva / Ye.Ye. Ionin // Fynansy, uchet, banky. – # 1(21). – 2016. – S. 11-20.
5. Slobodyan, N. G. Analiz i prognozuvannya finansovoyi stijkosti pidpryyemstva v suchasnyx umovax: metodologiya i praktyka / N.G. Slobodyan // Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. pracz – Ternopil: Vydavnycho-poligrafichnyj centr Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universytetu “Ekonomichna dumka”, 2014. – Tom 18. – # 2. – S. 239-245.
6. Tkachenko I.P. Upravlinnya finansovymy resursamy pidpryyemstv: analiz dzherel yix formuvannya ta pidvyshhennya efektyvnosti vykorystannya/ I.P. Tkachenko, Yu.S. Vernygora, I.L. Chajka // Investyciyi: praktyka ta dosvid.-2012. – #7. – s. 55-59.
7. Tyutyunnyk Yu.M. Finansovyy analiz: Navch. posib. / Yu.M. Tyutyunnyk. – K.: Znannya, 2012. – 816 s.
8. The assessment methodology “loan is paid back” // Material of Ernst & Young Global Limited [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ey.com/ua/uk/home>

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>